

עלון שבועי נחלת שדה

חידושי תורה בדרך הדרוש והאגדה על פרשת השבוע

מאת מחבר סדרת הספרים "נחלת שדה" על התורה והמועדים

ערש"ק פרשת וישב תשע"ז שנה ג' גליון 116
לתגובות/הערות/דרשות והרצאות ניתן לפנות לטלפון – 050-4145482,
ניתן לקבל את העלון במייל chagitben@neto.net.il

הנושא: מדוע חנוך שר העולם חזר בגלגולו של יוסף הצדיק?

חש כי מציתי את עצמי, אני ממשיך הלאה, אינני נעצר אף פעם.

בזה יתבאר הפסוק: "והוא נער את בני בלהה ואת בני זלפה נשי אביו". מהו "הוא נער", מלשון "חדות נעורים" שתמיד יוסף הרגיש את עצמו, כ"נער" – צעיר לימים, שהוא רק בתחילת דרכו הרוחנית, שעדיין לא השלים את עצמו בעבודת ה'.

בתיקוני הזוהר (תיקון ע' דף קלז), מובא חידוש גדול, שהטעם שיוסף הצדיק מכונה בשם "נער", משום שיוסף היה גלגולו של חנוך בן ירד שנתעלה בחיים חיותו להיות מלאך מט"ט. ומצינו כי חנוך נקרא נער, כמו שנאמר: "חנוך לנער על פי דרכו". לכן גם יוסף גלגולו נקרא בתואר "נער". ויש להוסיף, כי חנוך חי שש"ה שנים כמנין יוסף הצדיק.

וצריך להבין, הרי הנשמה יורדת בגלגול לעולם הזה בשביל להשלים איזה תיקון שלא השלימה בחייה הקודמים, ואם כן, מה החסיר חנוך שהוצרך לחזור בגלגולו של יוסף הצדיק?

ונראה לומר על פי דרכינו, בהקדם קושיה, בספר אמרי יוסף (פרשת בראשית) מביא בשם הרה"ק רבי שלום מבעלזא ז"ע וז"ל: והנה חביבים עלי דברי אדמו"ר הרה"צ הקדוש מוה"ר שלום מבעלזא זללה"ה ששמעתי משמו, דהנה הקב"ה עושה רצון צדיקים כמו שנאמר (תהילים קמ"ה, י"ט) "רצון יראיו יעשה", ואפילו אם ח"ו הצדיק צריך להסתלק מן העולם, אין הקב"ה מסלקו בלא רצונו, ואיך אפשר זאת הלוא הצדיק רוצה לחיות ולעבוד את ה' יתברך, ולעשות רצונו ולקיים מצוותיו.

בשבוע שעבר הבאנו את דברי המדרש, ילקוט ראובני על הפסוק: "ויקח מן הבא בידו מנחה לעשו": נשר שלח לו. וצריך להבין מדוע בחר לתת לו נשר? והבאנו על זה שני תירוצים.

ונראה לומר תירוץ שלישי, אשר יקשר אותנו לפרשת השבוע. שמו של עשו מלמד על נטייתו, עשו בגימטריא – שלום (שלמות). עשו הוא 'מושלם'. הוא נולד יותר מושלם (עם שיער בוגר), עשו מלשון עשוי. לעומתו השם יעקב מורה על עקב על תחתית הגוף, תמיד יעקב מרגיש שהוא עדיין רק בתחילת הדרך, הוא עדיין אינו מושלם.

כמו כן, "יוסף" נקרא כן מלשון "יוסף ה' לי בן אחר", כלומר המהות של יוסף היא לא להסתפק במה שהשיג בעבודת ה' אלא לשאוף לעוד ועוד. ולכן יוסף הוא מכניע את שרו של עשו הרשע המרגיש עצמו מושלם.

הנשר מסמל את ההתחדשות, שכן נאמר בו (תהילים ק"ג, ה') "תתחדש כנשר נעורייכי", וכתב רש"י: כנשר הזה שמחדש כנפיים ונוצה משנה לשנה. ע"כ. כלומר, עם ישראל מחמת אהבתם אל הקב"ה, מקיימים את כל מצוות ה' בהתלהבות כאילו עבורם זו להם הפעם הראשונה, כמו הנשר שתמיד מתחדש, וכמאמר הנביא (ישעיה מ', ל"א): "וקוי ה' יחליפו כח יעלו אבר כנשרים".

יעקב אבינו שולח לעשו הרשע כמנחה, את הנשר, כדי לומר לו בזה, אינך יכול לנצח אותי כיון שיש בי את מידת הנשר, של "ההתחדשות", גם שאני מגיע לנקודה מסויימת שבה אני

על כן נותן לו השי"ת פחד, שמא יפול ח"ו ממדריגתו ויקלקל ח"ו ממעשיו, ועל ידי כן הוא מתרצה גם כן ותיכף השם יתברך מסלקו שמא יחזור. וזה פירוש 'צדיק היה וקל בדעתו לשוב ולהרשיע'. שהיה מפחד אולי ירשיע ח"ו ועל ידי זה נתרצה להסתלקותו, לפיכך מיהר הקב"ה וסילקו, כי חש אולי יחזור מזה ולא יוכל לסלקו כביכול, כי רצון יראיו יעשה. עכ"ל.

ולכאורה יש לשאול, הרי מצינו באור החיים הקדוש (אחרי מות ט"ז, א') שצדיקים מסתלקים מן העולם במיתת נשיקה, על ידי שהקב"ה מתגלה אליהם באור גדול, ומחמת גודל התשוקה נפרדת נפש הצדיק מן הגוף כדי להתדבק בה'. ומדוע אצל חנוך היתה מיתה בצורה שונה?

אלא, יש שני סוגי צדיקים, יש צדיקים שתמיד מרגישים שהם עדיין לא מושלמים, ועדיין יש להם מה להוסיף בעבודת ה', ממילא כשמגיע זמן פטירתם הם לא מוכנים לעזוב את העולם, כי הם מרגישים שעדיין הם לא השלימו את עצמם, ולכן הקב"ה מוכרח להראות להם את אור השכינה, להראות שיש תוספת שלמות בעת פטירתם, ומחמת כן מסכימים שנשמתם תעזוב את הגוף.

לעומת זאת חנוך הרגיש את עצמו מושלם בעבודת ה', מחמת כן לא היה שייך שייפטר מן העולם בצורה כזו של דביקות בשכינה, כי אינו מחפש התעלות נוספת ומשום כך היה צורך להכניס בליבו חשש שמא יפול וירשיע, ומשום כך גם נהפך למלאך, כי רק אצל מלאך יש מצב של עמידה, ושל שלמות.

וכך מבואר בדברי הגמרא ביבמות (טז:) אמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן, פסוק זה שר העולם אמרו: "נער הייתי גם זקנתי" (תהילים ל"ז, כ"ה), מאן אמריה? אילימא קוב"ה? מי איכא זקנה קמיה?! ואלא דוד אמריה, מי קשיש כוליה האי?! אלא שמע מינה שר העולם אמרו. ופירשו התוספות (שם ד"ה פסוק), השר המשרת נער נקרא הוא מטטרו"ן הנכבד והנורא. ע"כ עיי"ש בכל דבריהם.

ולדרכינו יש לומר, כיון שחש שהשלים את עצמו, לכן אמר "נער הייתי גם זקנתי".

משום כך, הוצרך חנוך לבוא בגלגול של יוסף, כדי לעבוד את ה' כצדיק אבל בהרגשה תמידית שעדיין לא השלים את עצמו.

מעתה נבוא ונבאר דבר פלא, מבואר במדרש תנחומא (בפרשתנו סימן ב', וכן הוא בפרקי דרבי אליעזר פרק ל"ח) שהשבטים קנו מנעלים לרגליהם מהכסף של מכירת יוסף: עמדו מכרוהו בעשרים כסף, לכל אחד מהם שני כסף לקנות מנעלים לרגליהם. וכי תעלה על דעתך שנער יפה כמותו נמכר בעשרים כסף? אלא כיון שהושלך לבור, מתוך פחד נחשים ועקרבים שבו, נשתנה זיו פניו וברח ממנו דמו ונעשו פניו ירוקות, לפיכך מכרוהו בעשרים כסף בעבור נעלים".

ופליאה עצומה היא, כי הן אמת שהשבטים חשבו כי יוסף שהביא את דיבתם רעה אל יעקב אביהם, הוא בבחינת רודף שצריך לסלקו מן העולם, אולם מה ראו השבטים הקדושים על ככה, באותה שעה שישב יוסף הצדיק שבוי כעבד אצל הישמעאלים בדרכו למצרים, לקנות בכסף שקיבלו בעד מכירת יוסף אחיהם נעליים לרגליהם?

אולם לפי דרכינו יש לומר, כי הנעליים מסמלים על שלימות, שכן מברכים על נעילת הנעליים: "שעשה לי כל צרכי" (ברכות ס:). השבטים כשראו את יוסף מסלסל בשערו, חששו שמא הוא מרגיש את עצמו שלם מבחינה רוחנית, משום כך קנו נעליים בכסף המכירה, כדי להורות שטעם מכירתו היתה על כך שטעה בעבודת ה' וחשב שהוא שלם.

וזהו שאמרו חז"ל (מדרש תלפיות ערך חנוך) על הפסוק "ויתהלך חנוך את האלהים" – חנוך תופר מנעלים היה, ועל כל תפירה ותפירה היה מייחד יחודים לקונו. ע"כ. והיינו, כיון שחנוך הרגיש את עצמו כמושלם בעבודת ה', לכן הוא היה מתעסק עם מנעלים.

והנה, כתב השל"ה הקדוש (פרשת מקץ) וז"ל: כי חנוכה הוא חנוך העולם, ושר העולם שאמר הפסוק נער הייתי גם זקנתי כמו שאמרו רז"ל (יבמות טז:) הוא חנוך, כי חנוך נתעלה ונעלם בתוך שר העולם. והנה כתיב בהבראם, פירש רש"י ב'ה' בראם, עולם הזה נברא ב'ה', על כן כשתוסיף ה' על חנוך הוא חנוכה. ע"כ.

ומתבאר כי חנוכה הוא כנגד חנוך שר העולם. וצריך להבין מדוע?

עוד מצינו בספה"ק זרע קודש (חנוכה ליל ה') שכתב וז"ל: והנה קליפת מלכות יון היתה בקליפה כנגד מידת יוסף, כמו שכתב בספר מגלה עמוקות (פרשת ואתחנן אופן רנ"ב) שמלך יו"ן בגימטריא יוסף ... ולכן גזרו היוונים לבטל את המילה שהוא בחינת יוסף וכו'. ע"כ.

נראה לומר, כי מהות קליפת יון היא להביא את האדם להרגשה של שלמות, כאילו הוא כבר השיג את שלמותו, ואין לו עוד למה לשאוף, ולהסתפק בדרגתו הרוחנית. משום כך יוסף הצדיק שהוא במהותו להוסיף עוד בעבודת ה', וכן הוא בא לתקן את חנוך שר העולם, לכן כוחם מתעורר בחנוכה אשר כל מהות חנוכה הוא התחדשות בעבודת ה'.

משום כך ביטלו היוונים את מצות מילה, כי מצינו בטעם מצות ברית המילה, שהשאיר הקב"ה השלמת דמותו וצורתו של האדם בידי אדם ולא בראו מהול, כדי שבעצמו ישתלם ויעשה תמים ויסיר מומו מעליו, כדברי ספר החינוך (מצוה ב') בביאור שורש המצוה: "ורצה להיות ההשלמה על ידי האדם ולא בראו שלם מבטן, לרמוז אליו כי כאשר תשלם צורת גופו על ידו, כן בידו להשלים צורת נפשו בהכשר פעולותיו".

כמו כן ביטלו מצות החודש, להראות שלא שייך להתחדש שוב ושוב.

ואף גזרו על שמירת שבת, שאף השבת מגלה על חידוש העולם, כדברי האור החיים הקדוש בפרשת בראשית שהעולם נברא לששה ימים בלבד, ובכל שבת הוא מתחדש מחדש.

כמו כן, גזרו על טבילה במקוה, כמובא בבעל הטורים (פרשת תולדות פרק כו פסוק כב): "וז"ל, רחובות – כנגד יון שגזרו שלא יטבלו למונעם מפריה ורביה, ונעשה לה נס ונזדמן להם מקוה בבית לכל אחד ואחד. וזהו ופרינו בארץ. ע"כ.

ויש לומר, כי מהות המקוה להביא את האדם לבריאה חדשה, כמו שכתב בספר החינוך (מצוה קעג ומצוה קעה) וז"ל: ובטעם המים שיטהרו כל טמא, אחשוב על צד הפשט כי הענין הוא כדי שיראה האדם את עצמו אחר הטבילה כאילו נברא באותה שעה, כמו שהיה העולם כולו מים טרם היות בו אדם, וכמו שכתוב (בראשית א', ב'): "ורוח אלוקים מרחפת על פני המים". ויתן אל לבו בדמיון כי כמו שנתחדש בגופו, יחדש גם כן פעולותיו לטוב, ויכשיר מעשיו, וידקדק בדרכי השם ברוך הוא וכו'. ע"כ.

ולכך התנגדו היוונים, משום שלא האמינו כי שייך התחדשות אצל האדם.

ומטעם זה מובא בספה"ק בני יששכר וכן בפרי צדיק שהיוונים גזרו על התורה שבעל פה. ויש לומר, משום שהמהות של התורה שבעל פה היא החידושים להוסיף

ולחדש, ולזאת התנגדו היוונים, שסברו כי הכל מושלם ואין עוד מה להוסיף ולחדש.

אולם מידה כנגד מידה זכינו בחנוכה להצלחה בלימוד התורה שבעל פה, כפי שמובא מהרה"ק ר' פנחס מקאריץ זי"ע (הובא באמרי פנחס שער השבת אות י"ז) שעל ידי הדלקת ל"ו נרות חנוכה מאיר ל"ו מסכתות שבש"ס, ועי"ז במשך השנה יהיה קל לו יותר להבינם ולהעמיק בהם.

משום זה נפסקה ההלכה כבית הלל חנוכה"ה ראשי תיבות ח' נרות והלכה כבית הלל, להורות שעל האדם להיות בבחינת מוסיף והולך, לא לעצור במקום אחד, לא להסתפק במה שהשיג.

בדרך זו נבוא ונבאר מדרש פליאה: "הדודאים נתנו ריח" – זה ראובן, "ועל פתחינו כל מגדים" זה נר חנוכה. ע"כ. והתפלאו המפרשים, מה השייכות בין ראובן לנרות חנוכה?

אולם לפי דברינו יש לומר, כאשר בא ראובן עם הדודאים ורחל מבקשת מלאה את הדודאים, לאה בתגובה מסרבת, והיא מבקשת תמורה שרחל תיוותר על יעקב ויעקב יהיה עמה. ואומר הפסוק בלידת יששכר (ויצא ל, י"ז): "וישמע אלהים אל לאה ויתן לה בן חמישי", וכותב רש"י על כך, שיותר מכל האמהות לאה היתה מתאוה להרבות שבטים. היתה לה השתוקקות מיוחדת להוליד כמה שיותר ילדים ליעקב אבינו, ולכן גם זכתה לכך.

זהו מהותו של חג החנוכה, מוסיף והולך, להשתוקק להוסיף עוד ועוד בעבודת ה', וזו השייכות בין דודאי ראובן למצות נרות החנוכה.

בדרך זו נבוא ונבאר דברי הגמרא ביבמות (טז.) שמספרת, בענין צרת הבת: בימי רבי דוסא בן הרכינס התיירו צרת הבת לאחין, והיה הדבר קשה לחכמים מפני שחכם גדול היה (וסבורים חכמים שהוא התיירה), ועיניו קמו (עמדו מלאות) מלבא לבית המדרש. אמרו: מי ילך ויודיעו? אמר להן רבי יהושע: אני אלך. ואחריו מי? רבי אלעזר בן עזריה. ואחריו מי? רבי עקיבא. הלכו ועמדו על פתח ביתו. נכנסה שפחתו אמרה לו: רבי! חכמי ישראל באין אצלך. אמר לה: יכנסו, ונכנסו. תפסו לרבי יהושע והושיבהו על מטה של זהב, אמר לו (רבי יהושע לרבי דוסא): רבי! אמור לתלמידך אחר וישב. אמר לו: מי הוא? רבי אלעזר בן עזריה. אמר: ויש לו בן לעזריה חבירונו? קרא עליו המקרא הזה (תהלים ל"ז, כ"ה) "נער

הייתי גם זקנתי ולא ראיתי צדיק נעזב וזרעו מבקש לחס". תפסו והושיבו על מטה של זהב. אמר לו: רבי! אמרו לתלמידך אחר וישב! אמר לו: ומי הוא? עקיבא בן יוסף. אמר לו: אתה הוא עקיבא בן יוסף ששמך הולך מסוף העולם ועד סופו? שב בני, שב, כמותך ירבו בישראל! התחילו מסבבים אותו בהלכות עד שהגיעו לצרת הבת. אמרו לו: צרת הבת מהו? אמר להן מחלוקת בית שמאי ובית הלל. הלכה כדברי מי? אמר להן: הלכה כבית הלל. אמרו לו: והלא משמך אמרו הלכה כבית שמאי? אמר להם: 'דוסא' שמעתם, או 'בן הרכינס' שמעתם? אמרו לו: חיי רבי! סתם שמענו! אמר להם: אח קטן יש לי, בכור שטן [מהר"ץ חיות: בחור שנון] הוא, ויונתן שמו, והוא מתלמידי שמאי; והזהרו שלא יקפח אתכם בהלכות, לפי שיש עמו שלש מאות תשובות בצרת הבת שהיא מותרת. אבל מעיד אני עלי שמים וארץ שעל מדוכה זו ישב חגי הנביא ואמר שלשה דברים: צרת הבת אסורה וכו'.

תנא: כשנכנסו – נכנסו בפתח אחד, כשיצאו – יצאו בשלשה פתחים, פגע בו (-יונתן) ברבי עקיבא, אקשי ליה ואוקמיה (ולא היה לרבי עקיבא מה לענות על שאלותיו). אמר לו: אתה הוא עקיבא ששמך הולך מסוף העולם ועד סופו? אשריד שזכית לשם, ועדיין לא הגעת לרועי בקר! אמר לו רבי עקיבא: ואפילו לרועי צאן. ע"כ.

ונראה להסביר מה ראה לקוראו "עדיין לא הגעת לרועי בקר" ומה השיב "ואפילו לרועי צאן"?

רבי עקיבא היתה בו מעלה זו להרגיש עצמו עקב וקטן, שתמיד עדיין הוא בתחילת דרכו הרוחנית, ולכן רבי יונתן אמר לו: "ועדיין אל הגעת לרועי בקר" היינו בהמה גדולה, לא הגעת לשלמותך הרוחנית, השיב לו רבי עקיבא: "ואפילו לרועי צאן", עדיין אף לא התחלתי בעבודת ה'.

משום כך מדוקדק היטב המעשה עם רבי דוסא בן הרכינס שאת רבי יהושע ורבי אלעזר בן עזריה הושיבם על מיטה של זהב ואילו את רבי עקיבא לא הושיב. ויש לומר, שרצה רבי דוסא להוכיחם בזה, כי זהב מחד הוא יקר מאוד ומאידך, הוא בסדר של אותיות יורדות ז' ואחר כך ה' ואחר ב'. וכשהושיבם על מיטה של זהב בא להוכיחם לבל ירגישו את עצמם מושלמים בעבודת ה', כי המרגיש את עצמו מושלם, רק פוחת ויורד בעבודתו. לא כן רבי עקיבא, שלא היה צורך להוכיחו בזה, כי רבי עקיבא כאשר מתו לו עשרים וארבע אלף תלמידיו כמבואר ביבמות (סב:), הרי שראש ישיבה אחר

היה מתייאש ולא פותח שוב ישיבה, ואילו רבי עקיבא לא התייאש והקים ישיבה חדשה, כיון שתמיד הרגיש שהוא עדיין בתחילת דרכו, ויש להתחדש שוב ושוב, מחמת כן לא ראה רבי דוסא צורך להוכיחו שעליו לא להרגיש מושלם, כי כבר ראה כן במעשיו.

משום כלך זכה רבי עקיבא להיות יסוד התורה שבעל פה, כדברי הגמרא בסנהדרין (פו:). דאמר רבי יוחנן, סתם מתניתין רבי מאיר, סתם תוספתא רבי נחמיה, סתם ספרא רבי יהודה, סתם ספרי רבי שמעון, וכולהו אליבא דרבי עקיבא.

אדם אשר תמיד מחדש בעבודת ה', הוא הראוי להשיג את התורה שבעל פה, אשר כל עניינה חידושים והוספות על התורה שבכתב.

לאור דברינו נבוא ונפרש מנהג ישראל קודש שאע"פ שהאשה מתקדשת בפרוטה ובשוה פרוטה, נוהגים לקדש את האשה דוקא בטבעת, כמו שכותב הרמ"א (אהע"ז סימן כ"ז) בשם תיקוני הזוהר. ונראה לתת טעם בזה, כי טבעת היא בצורת האות סמ"ך, והאות סמ"ך מורה על שלמות, שכן היא סגורה מכל צדדיה, להורות וללמד את האדם, כי על אף שתפקידו להרגיש את עצמו תמיד חסר, ותמיד יש לו עוד מה להוסיף בעבודת ה', אולם זה רק לגבי עצמו, אבל לגבי אשתו, היא כאות סמ"ך משולמת. ולכן על הפסוק "ויסגור בשר תחתנה" מובא במדרש (בר"ר יז, ו): אמר רבי חנינא בריה דרבי אידי, מתחילת הספר ועד כאן (- ויסגור) אין כתיב סמ"ך וכו'. להורות כי האשה שייכת אל האות סמ"ך, דע לך שעבורך הזולת צריך להיות תמיד מושלם.

ודרכו של האדם בדרך כלל היא הפוכה, לראות תמיד את חסרונות הזולת אבל לא את החסרונות של עצמו, וכמו שהמליצו ענין זה במ"ש "כל הנגעים אדם רואה חוץ מנגעי עצמו".